

กลบัญชีด้านเคบิต

ในช่วงปี พ.ศ. 2544 ชาวอื้อฉาว บัญชีได้เกิดขึ้นในต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ชาวอื้อฉาวเหล่านี้ ทำให้นักบัญชีไทยหุดตาทั่วโลกมากขึ้น เพราะกรณีศึกษาทำให้เห็นวิธีการและผลที่เกิดจากการตกแต่งบัญชี ชาวตั้งข่าวหนึ่งซึ่งกลายเป็นข่าวประวัติศาสตร์คือ ชาวการล้มละลายของบริษัท WorldCom

ถ้าเอ่ยถึง WorldCom ใดๆ ท่านๆ อาจไม่คุ้นชื่อกันนัก แต่ถ้าบอกว่า WorldCom เป็นบริษัทแม่ของ MCI (WorldCom เข้าซื้อ MCI ในปี ค.ศ. 1998 ซึ่งถือเป็นการควบกิจการที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์) คนที่เคยอยู่อเมริกาก็จะถึงบางอ้อ เพราะ MCI เป็นบริษัทที่ให้บริการโทรศัพท์ทางไกลราคาประหยัดที่เป็นที่พึงพอใจของคนไกลบ้าน ไกลเพื่อน

WorldCom เคยเป็นบริษัทสื่อสารทางไกลที่ใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศสหรัฐอเมริกา เคยมีชื่อเสียงในด้านการดำเนินงาน และเคยเป็นที่ขึ้นชอบของนักลงทุนในตลาดหุ้น ราคาหุ้นของ WorldCom เคยขึ้นไปถึงหุ้นละ \$64 ในปี พ.ศ. 2542 แต่หลังจากที่มีข่าวอื้อฉาว ราคาหุ้นได้ร่วงจากสวรรค์ลงมาต่ำกว่า 10 เซ็นต์ (ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545)

WorldCom มี CEO และ CFO มือฉมังด้านการเงินที่น่าจะเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการฉ้อฉลทางบัญชี ไม่นานหลังจากที่ WorldCom ล้มละลาย Scott Sullivan ที่เป็น CFO ก็ถูกจับใส่กุญแจมือเพื่อนำไปคุมขัง แถมยังมีการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ราวกับนักโทษฉกรรจ์

WorldCom มีลักษณะหลายประการที่คล้ายกับ Enron รุ่นพี่ที่ซึ่งล้มละลายไปก่อน (ดูหนังสือ “บัญชีศรีธนญชัย”) นั่นคือ WorldCom เป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีชาวอื้อฉาวเกี่ยวกับการแต่งตัวเลขทางบัญชี มีผู้สอบบัญชีชื่อ Andersen (ซึ่งสลายตัวไปแล้ว) นอกจากนั้น

WorldCom ยังถูก US SEC สั่งสอบ และในที่สุดก็ล้มละลายตาม Enron ไป

สิ่งเดียวที่เกินหน้ารุ่นพี่ก็คือ WorldCom สามารถทำลายสถิติของ Enron ได้และกลายเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประกาศล้มละลาย (WorldCom ล้มละลายในปี พ.ศ. 2545)

แต่ถ้าจะให้พูดถึงเรื่องการเล่นกลบัญชี WorldCom กลับไม่สามารถเปรียบเทียบกับเอนรอนได้ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของลวดลายหรือความคิดสร้างสรรค์ เพราะ WorldCom ใช้กลบัญชีแบบพื้นฐานๆ เพื่อขายผ้าเอาหน้ารอด ขณะที่กำลังล่อแหลมต่อการถูก Nasdaq ถอดถอนจากตลาดหุ้น (เพราะก่อนหน้านั้น มูลค่าตลาดของบริษัทได้ตกลงจาก \$125,000 ล้านในปี 2542 มาเหลือเพียง \$2,700 ล้าน ในปี พ.ศ. 2544)

กลบัญชีง่ายๆ ที่ WorldCom ใช้ในการแต่งตัวเลขคือ “กลบัญชีด้านเดบิต” ซึ่งทำโดยการเล่นแร่แปรธาตุค่าใช้จ่ายให้กลายเป็นสินทรัพย์

ในทางบัญชี คำว่า “สินทรัพย์” หมายถึง ทรัพยากรที่มีประโยชน์ในอนาคตต่อบริษัท และคำว่า “ค่าใช้จ่าย” หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ไปแล้วหรือทรัพยากรที่ไม่มีประโยชน์ในอนาคตต่อบริษัทอีก

ดังนั้น ในการบันทึกบัญชี เมื่อบริษัทเกิด “รายจ่าย” (คำว่า “รายจ่าย” เป็นคำกลางที่ใช้เรียก “เงินที่จ่ายออกไป”) บริษัทต้องพิจารณาว่าจะนำ “รายจ่าย” นั้นมาบันทึกเป็น “สินทรัพย์” หรือ “ค่าใช้จ่าย” ตามกฎบัญชีบริษัทจะบันทึกรายจ่ายเป็นสินทรัพย์หากการจ่ายนั้นยังมีประโยชน์ในอนาคตต่อบริษัท แต่เมื่อใดที่ “รายจ่าย” ไม่มีประโยชน์ต่อบริษัทอีกต่อไป บริษัทก็จะรับรู้ “รายจ่าย” นั้นเป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุน

ตัวอย่างเช่น บริษัทจ่ายเงินสำหรับค่าเช่าอาคาร บริษัทต้องพิจารณาว่า บริษัทได้รับประโยชน์จากการใช้พื้นที่อาคารแล้วหรือยัง ถ้าใช่แล้ว รายจ่ายนั้นจะไม่มีประโยชน์ในอนาคตต่อบริษัทอีกและต้องบันทึกเป็น “ค่าใช้จ่าย” ในงบกำไรขาดทุน แต่ถ้ายังไม่ใช่ รายจ่ายนั้นจะถือว่าเป็นประโยชน์ในอนาคตต่อบริษัท (ถือเป็น “ค่าใช้จ่ายล่วงหน้า”)

และสามารถรับรู้เป็น “สินทรัพย์” ในงบดุล จนกว่าบริษัทจะใช้พื้นที่ดังกล่าว

สำหรับ WorldCom เรื่องของเรื่องมีอยู่ว่า WorldCom เป็นบริษัทที่ให้บริการด้านการสื่อสาร การสื่อสารคือสิ่งสาธารณะโภคที่จะเลือกเขาเลือกเราไม่ได้ ถ้าลูกค้าของ WorldCom ต้องการที่จะโทรศัพท์ไปหาลูกค้าของ Bell Telephone (เหมือนกับที่ลูกค้าของ AT&T ต้องการโทรศัพท์ไปหาลูกค้าของ DTA Co) WorldCom ก็จะสามารถให้บริการไม่ได้ ในการที่จะหาเงินค่าสามารถติดต่อสื่อสารกับเครือข่ายอื่นได้ท่ เครือข่าย WorldCom จำเป็นต้องจ่าย “ค่าเข้าสาย” หรือ “ค่าเข้าเครือข่าย” (Line Costs) ให้แก่บริษัทที่เป็นเจ้าของเครือข่ายนั้นๆ

ถ้านำหลักบัญชีมาพิจารณา เราจะเห็นว่า “ค่าเข้าสาย” ดังกล่าวยังมักจะเป็น “ค่าใช้จ่าย” อย่างชัดเจน เพราะ “ค่าเข้าสาย” เปรียบได้กับค่าเช่า ซึ่งเมื่อบริษัทใช้พื้นที่เช่าในแต่ละเดือน ประโยชน์ของค่าเช่าเดือนนั้นก็จะหมดไป “ค่าเข้าสาย” ก็เช่นกัน เมื่อ WorldCom ใช้ประโยชน์จากการเข้าสายในแต่ละงวด ประโยชน์ของ “ค่าเข้าสาย” ในงวดนั้นก็หมดไป

● เล่าถึงตรงนี้ เราๆ ท่านๆ คงเดาออกกว่าอะไรเกิดขึ้น
● ผู้บริหารของ WorldCom ตัดสินใจที่จะไม่นำ “ค่าเข้าสาย” ไปบันทึกเป็น “ค่าใช้จ่าย” ในงบกำไรขาดทุน แต่กลับนำไปบันทึกไว้เป็นสินทรัพย์ในงบดุล ทั้งที่ทราบว่าการทำอย่างนั้นขัดกับข้อกำหนดทางบัญชี

การไม่นำ “ค่าเข้าสาย” ไปบันทึกเป็น “ค่าใช้จ่าย” ทำให้ WorldCom สามารถตกแต่งกำไรสุทธิให้สูงขึ้นประมาณ 3,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (\$3,055 ล้านในปี พ.ศ. 2544 และ \$797 ล้านในไตรมาสแรกของปี พ.ศ. 2545) และตกแต่ง EBITDA (Earnings before interest, tax, depreciation and amortization) หรือ “กำไรก่อนดอกเบี้ย ภาษีเงินได้ ค่าเสื่อมราคาและค่าตัดจำหน่าย” (ซึ่งนักวิเคราะห์ใช้ในการประเมินสถานะของบริษัทเกี่ยวกับกระแสเงินสดจากการดำเนินงาน) ให้สูงขึ้นประมาณ \$7,700 ล้าน ในช่วงเวลาเดียวกัน

กว่าที่เรื่องจะแดงออกมา นาย Bernie Ebbers ผู้ซึ่งเป็น CEO ของ WorldCom ก็ได้ลาออกไปเรียบร้อยแล้ว ทั้งให้นาย John Sidgmore ที่เข้ามารับตำแหน่งแทนในปี พ.ศ. 2545 ต้องเป็นผู้รับหน้ากับสื่อมวลชนเกี่ยวกับการตกแต่งบัญชีที่นาย Ebbers ทำไว้ในปี พ.ศ. 2544 นอกจากนั้น นาย Sidgmore ยังต้องทำการล้างบัญชี เปลี่ยนผู้สอบบัญชี (จาก Andersen มาเป็น KPMG) และ ออกงบการเงินใหม่ อย่างกับว่าตัวเองเป็นผู้ที่ก่อเรื่องทั้งหมดขึ้น

ตัวอย่างของ WorldCom ทำให้เราเห็นว่า “กลบัญชีด้านเคบิต” แม้จะเป็นกลเดิมๆ ที่ใครๆ ก็รู้กันหมดแล้ว แต่กลบัญชีนี้ก็ยิ่งถือเป็น “ลูกเล่นประจำ” ที่นักมายากลทางบัญชีพร้อมเสมอที่จะนำมาแสดงซ้ำ

ในอดีต การพิจารณาว่า บริษัทควรบันทึกรายจ่ายเป็นสินทรัพย์หรือค่าใช้จ่าย ถือเป็นเรื่องน่าปวดเศียรเวียนเกล้าสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้สอบบัญชีที่ต้องเถียงกับลูกค้าย่างไม่มีวันเลิกรา ผู้กำกับดูแลที่ต้องมานั่งออกกฎเพิ่ม หรือนักลงทุนที่ไม่มีความมั่นใจในงบการเงินที่เป็นอย่างนั้นเนื่องจากข้อกำหนดทางบัญชีมักเปิดช่องให้บริษัทสามารถใช้ “ดุลยพินิจ” ในการพิจารณาว่า รายจ่ายใดควรบันทึกเป็นสินทรัพย์ รายจ่ายใดควรบันทึกเป็นค่าใช้จ่าย (การอนุญาตให้ใช้ดุลยพินิจมากไป ทำให้บริษัทมัก “บังเอิญ” เห็นค่าใช้จ่ายเป็นสินทรัพย์อยู่เสมอ)

แต่ในปัจจุบัน ข้อกำหนดทางบัญชีเกี่ยวกับเรื่องนี้ยิ่งออกยิ่งรัดกุม โดยเฉพาะกฎบัญชีที่เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะความเลื่องลือของกฎสามารถทำให้เกิดโทษมหันต์ (ขนาบกฎใหม่เลื่อนลอย ผู้บริหารบริษัทก็ยังเสี่ยงกระทำผิดที่กฎบัญชีและทั้งกฎหมายเมื่อเข้าตาจน)

กฎบัญชีที่เกิดขึ้นในประเทศไทยก็มีพัฒนาการที่คล้ายๆ กัน

ก่อนปี พ.ศ. 2543 กฎบัญชีของประเทศไทยเกี่ยวกับการบันทึกสินทรัพย์และค่าใช้จ่ายไม่ได้ระบุอะไรไว้ชัดเจน หรือถ้าหากจะระบุอะไร ก็มักจะเอนเอียงไปในทางที่อนุญาตให้บริษัทเลือกนำค่าใช้จ่ายมาบันทึกเป็นสินทรัพย์

ได้ ดังนั้น ถ้าไปนำงบการเงินของบริษัทในประเทศไทยก่อนปี พ.ศ. 2543 มานั่งอ่านเล่น จะพบว่าบริษัทที่จกรายจ่ายมากมายหลายชนิดเป็นสินทรัพย์ในงบดุลแทนที่จะบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุน (จกรายจ่ายที่หยุดจิตใจ เพราะทำอะไรบริษัทไม่ได้ที่รู้ๆ ว่าเป็นสินทรัพย์) เนื่องจากข้อกำหนดในมาตรฐานการบัญชีไม่เอื้อให้ผู้สอบบัญชีสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ)

ตัวอย่างของรายจ่ายที่นำมาบันทึกเป็นสินทรัพย์ต่างๆ ที่ควรรับรู้เป็น “ค่าใช้จ่าย” ก็เช่น รายจ่ายก่อนการดำเนินงาน รายจ่ายในการย้ายสถานที่ทำการ รายจ่ายในการอบรมพนักงาน รายจ่ายในการศึกษาการวิศวกรรมผู้ควบคุมงานก่อสร้าง รายจ่ายในการวิจัยและพัฒนา ผลขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน ออกเบี่ยงจ่าย สินทรัพย์ไม่มีตัวตน ฯลฯ มากมายจนไม่หมด

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2542 แม่บทการบัญชี และการตีความมาตรฐานการบัญชี เรื่องที่ 4 “การตัดค่าของสินทรัพย์-รายจ่ายที่กิจการในชั้นพัฒนาและกิจการที่พัฒนาแล้วบันทึกไว้เป็นสินทรัพย์” จึงได้ประกาศใช้และกำหนดให้บริษัทในประเทศไทยทำการ “ล้างบาง” รายการที่ไม่ถือเป็นสินทรัพย์ออกจากงบดุลเพื่อบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายในงบกำไรขาดทุนตามที่ควรเป็น

เชื่อหรือไม่ว่า ก่อนที่จะมีแม่บทการบัญชี ถ้าเราไปถามนักบัญชีว่า “สินทรัพย์คืออะไร?” นักบัญชีก็จะตอบกันไปคนละอย่างสองอย่าง (เพราะเข้าใจกันไปคนละทางสองทาง) ดังนั้น การตัดสินใจในอดีตว่ารายการใดควรบันทึกเป็นสินทรัพย์ รายการใดควรบันทึกเป็นค่าใช้จ่าย จึงจำเป็นต้องอาศัยกลางสังหรณ์และประสบการณ์มากกว่าหลักการ

หลังจากที่แม่บทการบัญชีออกมาระบุให้ “สินทรัพย์เป็นทรัพย์สินที่ 1. ต้องอยู่ในความควบคุมของบริษัท 2. ต้องเป็นผลจากเหตุการณ์ในอดีต และ 3. ต้องมีประโยชน์ต่อบริษัทในอนาคต” นักบัญชีจึงจะสามารถตอบคำถามว่า “สินทรัพย์คืออะไร?” ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน

แต่การตอบคำถามได้อย่างถูกต้องตามหลักการ ไม่ได้หมายความว่า จะสามารถนำหลักการนั้นมาปฏิบัติได้

อย่างไรไม่มีปัญหา ดังนั้น การตีความมาตรฐานการบัญชี เรื่องที่ 4 จึงออกตามมาเพื่อให้ตัวอย่างรายจ่ายที่ไม่สามารถบันทึกเป็นสินทรัพย์ พร้อมกับกำหนดให้บริษัท ต้องโอน “สินทรัพย์ในอดีต” ไปเป็น “ค่าใช้จ่าย” หากสินทรัพย์นั้นไม่เป็นไปตามคำนิยามที่ให้ไว้ในแม่บทการบัญชี

ในขณะนั้นได้เกิดเรื่องตลกที่ขำไม่ออกขึ้นเรื่องหนึ่ง การตีความมาตรฐานการบัญชี เรื่องที่ 4 ได้มีการ “ตีความ” กันเองให้เลยเถิดออกไปว่า บริษัทต้องตัดสินทรัพย์เกือบทุกชนิดไปเป็นค่าใช้จ่าย (ไม่ละเว้นแม้กระทั่งรายการที่เป็นสินทรัพย์โดยชอบธรรม เช่น “ค่าใช้จ่ายล่วงหน้า” หรือค่าซ่อมบำรุงที่ต้องทำในคราวเดียวแต่สามารถใช้งานได้หลายปี) โดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า การตีความมาตรฐานการบัญชี เรื่องที่ 4 ออกมาเพื่อตีความข้อกำหนดในมาตรฐานการบัญชีบางฉบับโดยไม่ได้ล้มล้างหลักการบัญชีที่มีอยู่เดิม (การตีความไม่ได้ล้มล้างหลักการในการรับรู้ค่าใช้จ่าย) และไม่ได้ล้มล้างคำนิยามในแม่บทการบัญชีที่ว่าสินทรัพย์คือ ทรัพยากรของบริษัทที่สามารถให้ประโยชน์ต่อบริษัทได้ในอนาคต

ตีความกันจนตึกกัน (ทั้งที่อยู่ในวิชาชีพเดียวกัน) ไม่ว่าจะเป็นผู้กำกับดูแลกับผู้สอบบัญชี ผู้กำกับดูแลกับผู้ทำบัญชี ผู้สอบบัญชีกับผู้ทำบัญชี ผู้ออกกฎกับผู้ทำบัญชี หรือแม้กระทั่งผู้ออกกฎกับมือที่สาม จนกระทั่งต้องมานั่งร้องเพลง “There’s a wall in your heart...” ฝอยใจ

หลังจากนั้นไม่นาน ก็มีผู้สรุปว่า การตีความมาตรฐานการบัญชี เรื่องที่ 4 ที่ประกาศใช้นั้น ทำให้บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย “เสียหาย” จากการตัดบัญชีสินทรัพย์ไปเป็นค่าใช้จ่าย ด้วยจำนวนประมาณ 25,000 ล้านบาท ตามข้อมูลที่ได้เก็บจากงบการเงินปี พ.ศ.

2542-2543 (“มาตรฐานการบัญชี การด้อยค่า พันธหนี้ 2 ปี ทำสินทรัพย์ บจ. หดกว่าแสนล้าน” ถนนนักสงฆ์ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2543)

คำว่า “เสียหาย” ในที่นี้ น่าจะมีหลายความหมาย “ลดลง” มากกว่าความหมายอื่นในทางลบ

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า ในอดีต บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยได้นำเอา “ค่าใช้จ่าย” ไปบันทึกเป็นสินทรัพย์ ซึ่งหมายความว่า บริษัทเหล่านั้นได้แสดงสินทรัพย์สูงไป ค่าใช้จ่ายต่ำไป และกำไรสูงไป เป็นจำนวนประมาณ 25,000 ล้านบาท

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 บริษัทเหล่านั้นจึงได้ตัดค่าใช้จ่ายดังกล่าวออกจากงบดุลไปไว้ในงบกำไรขาดทุนตามที่ควรเป็น

ถ้าเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้รับกับความเป็นจริงในอดีต ก็ออกจะสมเหตุสมผลว่า ทำไมดัชนีตลาดหุ้นที่เคยทะยานขึ้นไปกว่าพันจุดก่อนปี พ.ศ. 2540 จึงดิ่งหัวลงอย่างรั้งไม่อยู่เมื่อวิกฤตเศรษฐกิจเกิดขึ้น

แม้ว่าการหดตัวของตลาดหุ้นจะเกิดจากสาเหตุสำคัญหลายประการ แต่สังขรณ์ก็คือ สินทรัพย์ที่บันทึกขึ้นจากอากาศธาตุไม่มีวันจริงยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากบริษัทไม่สามารถนำสินทรัพย์ที่ไม่มีจริง มาใช้ในการดำเนินธุรกิจจริง

สังขรณ์ก็คือ ตัวเลขในงบการเงินที่ไม่จริงอาจสามารถทำให้ราคาหุ้นทะยานขึ้น แต่ไม่สามารถอุดรูรั่วราคาหุ้นให้สูงอยู่ตลอดไปโดยไม่ดิ่งหัวลง

ดังเช่นที่เกิดกับ Enron
ดังเช่นที่เกิดกับ WorldCom

